

Ikonografinio šaltinio pristatymas

ADOMO PLIATERIO ALBUMO LITOGRAFIJOS.

Neringa Markauskaitė

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka,
Žygimantų g. 1, LT-01102 Vilnius

Grafikos albumai, vieni įspūdingiausių XIX a. leidinių, tuomet leidėjams ir kolekcininkams primindavę jų prarastą gimtąjį kraštą, yra paminėti mūsų laikų studijose ir monografijose, aptarian-

čiose pastarojo šimtmečio meninį gyvenimą, anuomet populiarią litografijos techniką ir ją savo kūryboje skleidusius dailininkus¹. Šie albumai rodo, kaip buvo svarbu užfiksuoti jau užmirštus ir nykstančius paminklus šiame krašte, kuris jau buvo tapęs Rusijos imperijos dalimi². Praėjusių šimtmečių istoriją primenančios pilys, vienuolynai ir bažnyčios buvo vaizduojamos pasitelkus litografiją, kuri leido atspausti didesnę atvaizdų kiekį negu kitos tuomet žinomos grafikos technikos. Buvę Vilniaus universiteto studentai, studijų metais lankę tapybos ir piešimo pamokas, tokie kaip Antanas Kliukovskis, Juozapas Ozemblovskis, Motiejus Pšibilskis, vadovavo įsteigtoms litografijos dirbtuvėms³ ir patys kurdavo litografijos lakštus.

Apžvalgoje norėtusi atkreipti dėmesį į vieną iš XIX a. I pusėje išleistų albumų, kurį sudaro pagal Adomo Pliaterio piešinius sukurtos litografijos. Šio albumo egzempliorius saugomas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Retų spaudinių skyriuje⁴. Leidinį sudaro šešios litografijos, antraštinis lapas, pratarmė ir litografijų sąrašas. Kiekvienoje iš litografijų yra piešinio autoriaus Pliaterio ir litografo Juozapo Hilarijaus Glovackio⁵ signatūros. Antraštiniame lape esantys dviejų savininkų ženklai – antspaudas ir lipdė – primena, kad šis albumas priklausė vienam įžymiausių kolekcininkų, Senienų muziejaus įsteigėjui Eustachijui Tiškevičiui, taip pat kitam kolekcininkui Albertui Liudvikui Žostautui. Pratarmė leidžia manyti, kad jį išleido Adomas Pliateris, nors kaip leidėjas jis nėra nurodomas. Albumas pažymėtas „Nr. 1“, kitoje antraštinio lapo pusėje rašoma, kad tai pirmasis litografijų albumo sąsiuvinis. Ar buvo išleisti kiti litografijų sąsiuviniai, nėra žinoma. Paminėtina, kad vienintelis šešių litografijų albumas, pažymėtas Nr. 1, be papildomų nuorodų apie kitus leidinius, yra aprašytas ir įžymioje Estreicherio bibliografijoje⁶.

Albumą sudaro šios litografijos: „Krokuvos pilis ant Vavelio kalvos“ (Zamek Krakowski na górze Wawel), „Krako kapo prie Vyslos ir Krokuvos observatorijos vaizdas“ (Widok mogiły Krakusa nad Wisłą i obserwatoryum Krakowskiego), „Tynecas, Benediktinų vienuolynas prie

1 Paminėtina: Drėma, V. *Vincentas Smakauskas*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001; Janonienė, R. *Jonas Rustemas*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1999.

2 Reikia paminėti šiuos leidinius: Bachmatowicz, K. *Przypomnienie Wilna...* Wilno, 1837; Oziębłowski, J. *Atlas rycin z historii Wilna...* Wilno [s. a.]. Buvo išleistas ir piešimo vadovas: Przybylski, M. *Początki rysunków malarskich...* Wilno, 1830.

3 1822 m. veiklą pradėjo Vilniaus universiteto litografijos dirbtuvė, nuo 1829 m. jai vadovavo Motiejus Pšibilskis. Kitame dešimtmetyje įkurtos Juozapo Ozemblovskio (1833) ir Antano Kliukovskio (1834) dirbtuvės.

4 Plater, A. *Widoki pozostałych pomników starożytnej Polski*. Nr. 1. W Krakowie [s. n.], 1826; *LMAVB* RSS. A-45.

5 Adomas Antanas Anupras Pliateris (1790–1862) – mokslininkas, zoologas; Juozapas Hilarijus Glovackis (1789–1858) – tapytojas ir grafikas.

6 Estreicher, K. *Bibliografia polska: XIX stolecia*. T. 3. Kraków: czcionkami drukarni C. K. Uniwersytetu Jagiellońskiego, pod zarządem Ignacego Stelcla, 1876: 418–419.

Vyslos“ (Tynec Klasztor benedyktynów nad Wisłą), „Chencinų pilis ir marmuro laužykla“ (Zamek i kopalnia marmórow w Chęcinach), „Koniušos kalnas ir bažnyčia prie Prošovicų“ (Koniusza góra i kościół pod Proszowicami), „Šv. Onos bažnytėlė Vilniuje“ (Kosciółek S. Anny w Wilnie). Albumas išleistas 1826 m., leidimo vieta nurodoma Krokuva, nors tuo metu Vilniaus universiteto litografijos dirbtuvė jau buvo pradėjusi savo veiklą. 1823–1826 m. jai vadovavo Glovackis. Taigi galima manyti, kad litografijos šiuo laikotarpiu buvo sukurtos Vilniuje, šioje dirbtuvėje.

Apie Pliaterio meno studijas žinome nedaug. Tikėtina, kad su Glovackiu jis susipažino Vilniaus universitete, kur nuo 1803 m. studijavo gamtos mokslus. Kaip ir kiti įvairių specialybių besimokantys studentai, Pliateris, galbūt paskatintas dėstytoju, 1822–1823 m. lankė profesoriaus Jono Rustemo piešimo pamokas⁷. Šiose pamokose įgyti įgūdžiai ir pomėgis piešti išliko visą gyvenimą. Pliaterio piešiniai būdavo publikuojami periodiniuose leidiniuose⁸.

Vilniaus tematika išsiskiria šeštoji litografija „Šv. Onos bažnytėlė Vilniuje“⁹. Apie šią, taip pat ir kitas litografijas, juolab piešinius, neturime informacijos. Galima tik spėti, kad piešinį Pliateris sukūrė studijų metais gyvendamas Vilniuje – tuomet ir galėjo nupiešti šią bažnyčią iš natūros. Pasirinkęs neįprastą žiūrėjimo tašką, dailininkas pavaizdavo jos šiaurinį fasadą nuo Bernardinų vienuolyno sodo pusės. Dešinėje pusėje esantį pastatą galima būtų įvardyti architekto Mykolo Šulco pastatyta varpine. Šalia jos pavaizduoti du besikalbantys vienuoliai. Bendrą sodo vaizdą perteikia medžiai ir kitokia augalija, išsiskirianti savo menine išraiška. Piešinio autorius nemažai dėmesio skyrė jį sužavėjusiai gotikinei architektūrai, bokštams, smailiaarkiams langams, arkoms ir kitoms šoninio fasado detalėms.

Apžvalga neleidžia aptarti albumo išsamiau, tačiau išsakytos mintys gali būti svarbios toliau tyrinėjant šio albumo išleidimo istoriją. Neabejotina, kad jis yra vertingas ikonografinis šaltinis. Jame pavaizduotos istorinės vietovės ir paminklai, tikėtina, bus ne kartą „atrasti“ ir aptariami. Išsiskirianti Vilniaus Šv. Onos bažnyčios litografija tyrėjams jau tapo ikonografiniu šaltiniu. Juozapo Hilarijaus Glovackio litografijos, sukurtos pagal Adomo Pliaterio piešinius, atskleidžia jų autoriaus ankstyvąją kūrybą. Viena šio teksto įžvalgų apie periodiniuose leidiniuose išspausdintą Pliaterio kūrybą galėtų praplėsti jo piešinių paieškas.

7 Žr. *Lietuvos dailininkų žodynas*. T. 2: 1795–1918. Sud. J. Širkaitė. Vilnius: Kultūros tyrimų institutas, 2012: 296–297.

8 Vienas iš Pliaterio piešinių yra publikuotas jo mokslinius tyrinėjimus atskleidžiančiame straipsnyje (*Przyjacieł ludu*. 1843. Nr. 34: 265). Kitas piešinys yra išspausdintas Bohdano Szachno straipsnyje (*Życie ilustrowane. Dodatek tygodniowy „Kurjera litewskiego“*. 1909. Nr. 23: 178).

9 Ši litografija yra aptarta: Drėma, V. *Dingęs Vilnius*. 2-asis pat. leidimas. Vilnius: Versus aureus, 2013: 346.